

Türkiye Tarım Sigortası Sisteminde Görülen Sorunlar ve Alternatif Model Arayışı

Fatma Eymen YAZGI¹ ID, Emine OLHAN² ID

1 Tarım ve Orman Bakanlığı, AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara

2 Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara

Öz: Tarım sektörünü tehdit eden risklerin teminat altına alınabilmesi amacıyla 2005 yılında 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunla bir sigorta havuzu oluşturulmuş olup, tarım sigortası yaptıran üreticilerin desteklenmesi ve prim tutarının %50'sinin (don teminatında %66.7) devlet tarafından karşılanması hedeflenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de tarım sigortasının yaygınlaştırılmasına yönelik olarak politika önerileri geliştirmektedir. Bu kapsamda, Tekirdağ ili Hayrabolu, Malkara ve Süleymanpaşa ilçeleri araştırma alanı olarak seçilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan (TOB) temin edilen veriler ışığında 16,771 işletmeden oluşan bir örnek çerçevesi oluşturulmuştur. Oransal Örnek Hacmi formülü kullanılarak görüşülecek üretici sayısı belirlenmiştir. 192 üretici ile yapılan anketlerden elde edilen veriler kullanılarak tarım sigortası yaptıran üreticilerin karşılaştığı sorunlar ve sigorta yaptırmayan üreticilerin yaptırmama nedenleri frekans dağılım çizelgeleri ile çözümlenmiş, üreticilerin yenilikçi sigorta ürünlerine bakışı skor testi ile ortaya konulmuştur. Yapılan analizler sonucunda araştırma bölgesindeki üreticilerin tarım sigortası sisteminde karşılaştıkları sorunlar eksperlerin yeterli bilgiye sahip olmaması, hasar tespitini doğru yapamamaları, kaba davranışları ve sigorta maliyetlerinin yüksek olması olarak sıralanmaktadır. Sonuç olarak, gelir sigortası tarım sigortasının yaygınlaştırılması için hayata geçirilebilecek alternatif bir modeldir. Üreticiler tarafından ifade edilen eksper kaynaklı sorunların giderilmesi, sistemin işleyişine yönelik bazı konuların açıklığa kavuşturulması ve sigorta prim miktarının aktüeryal çalışmalar esas alınarak üreticilerin beklentilerini karşılayacak şekilde hesaplanması tarım sigortası yaptıran üretici sayısını artıracak unsurların başında yer almaktadır. Sigorta primlerine verilen devlet desteğinin en az %50 olacak şekilde devam ettirilmesi ve hatta devlet kaynakları uygunsuz devlet desteğinin artırılması sigortalı olma oranını artıracaktır.

Anahtar Kelimeler: tarım sigortası, yenilikçi tarım sigortası sistemleri, Tekirdağ ili

Problems in Agricultural Insurance System in Turkey and Seeking Alternative

Abstract: The Agricultural Insurance Law (No. 5363) was enacted in 2005 to ensure the risks threatening the agriculture sector. An insurance pool has been established on the basis of this law which targets to support to producers who have agricultural insurance. The government subsidies 50% of the premium rate in general while 66.7% in frost risk. The main objective of the study is to develop policy recommendations for the extensification of agricultural insurance in Turkey. In this context, Hayrabolu, Malkara and Süleymanpaşa districts of Tekirdağ province were selected as research areas. In the light of data obtained from the Ministry of Agriculture and Forestry, a sampling frame of 16,771 producers has been established. The Proportional Sampling method was used to calculate the number of producers to be interviewed. The problems encountered by producers who have agricultural insurance and the reasons why non-insured producers have not, were analyzed with frequency distribution charts, and the vision of producers on innovative insurance products was revealed by scoring test through data obtained from the questionnaires conducted with 192 producers. Problems encountered in the agricultural insurance system are: lack of expert capacity with sufficient knowledge, inaccurate damage detection, rude behavior of the experts and high cost of insurance. In conclusion, income insurance is an alternative model for extensification of the agricultural insurance. The elimination of problems related to the experts expressed by the producers, clarification of some issues on the functioning of the insurance system and calculating the amount of insurance premiums in such a way as to meet the expectations of the producers based on actuarial studies are the main factors that will increase the number of producers having agricultural insurance. The state subsidy provided for insurance premiums should be maintained at minimum 50%, and even more, if the state resources are available, increasing state support will increase the insurance rate.

Keywords: : agricultural insurance, innovative agricultural insurance schemes, Tekirdag province

GİRİŞ

Tarım sektörü, dünyada beslenme ihtiyacını karşılaması, istihdam yaratması ve sanayi sektörüne ham madde sağlayarak bu ürünlere talep yaratması nedeniyle ülke kalkınması açısından önemli bir sektördür ve genel ekonomi içinde önemli bir yere sahiptir. Tarım sektörü doğa şartlarına bağlı olarak üretim yapılması sebebiyle dünyanın her yerinde hassas ve stratejik bir sektör olarak ele alınmaktadır.

Ulusal ve uluslararası araştırma kurumlarının tahminlerine göre Türkiye, iklim değişikliğine en duyarlı bölgelerden birinde yer almaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliği

etkilerinin tarımsal üretimde doğal afet risklerini artırması beklenmektedir (Anonim, 2007a; Anonim, 2007b; Dellal, 2012). Gelişmiş ülkeler uyguladıkları Tarımda Risk Yönetim Programları ile tarımsal üretimi tehdit eden doğal risklerin oluşturduğu verim ve gelir kayıplarını çiftçinin üzerinden alıp, sigorta sistemlerine

Sorumlu Yazar: eymen.toprak@tarim.gov.tr

Bu çalışma doktora tezi ürünüdür.

Geliş Tarihi: 2 Ekim 2017

Kabul Tarihi: 31 Mayıs 2018

transfer etmektedirler. Tarım sigortası, tarımsal üretim sürecinde her türlü doğal risk, hastalık ve kazalar sonucunda bitkisel ve hayvansal ürünler ile tarımsal varlıklarda oluşabilecek zarar ve kayıpların teminat altına alınması ve böylece sigortalının varlığının devamlılığının sağlanması şeklinde ifade edilmektedir. Bu sistem sayesinde kişiler, karşı karşıya buldukları tehlikelerin neden olabileceği parayla ölçülebilen zararlarını küçük miktarlarda ödedikleri primler karşılığında teminat altına almaktadırlar (Dinler, 2000; Demir, 2003; Çetin, 2007; Çukur ve ark., 2008; Anonim 2013).

Gelişmiş ülkelerde sigortalanan tarım alanlarının toplam tarım alanları içerisindeki payının %25-90 arasında değiştiği görülmektedir (Mahul and Stutley, 2010a; Mahul and Stutley, 2010b). Türkiye’de tarım sigortalarının uygulandığı 1957 yılından 2006 yılına kadar olan dönemde bitkisel üretim alanında sigortalı tarım alanlarının toplam tarım alanları içerisindeki payının oldukça düşük olduğu (%0.5 dolaylarında), ancak devlet destekli 5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu (21.06.2005 tarihli 25852 sayılı Resmi Gazete) çerçevesinde Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)’ne kayıtlı tarım alanlarında bu oranın %16.1’e yükseldiği görülmektedir (TOB, 2015a). Söz konusu artış tarım sigortası sistemi bulunan diğer ülkelerle kıyaslandığında oldukça düşük kalmaktadır.

Yapılan literatür incelemelerinde, Türkiye’deki mevcut sistemi tanıttığı ve üretici algılarını ölçen çalışmalara sıklıkla rastlanılmıştır. Bu çalışma farklı sigorta uygulamalarının incelenmesi, Türkiye’de uygulanan mevcut tarım sigortası politikalarının değerlendirilmesi, tarım sigortası yaptırılmama nedenleri ve tarım sigortalarının yaygınlaştırılması için yeni politika yaklaşımlarını ortaya koyması açısından önemlidir.

Bu çalışmada, üreticilerin mevcut sigorta sistemine ilişkin gördükleri sorunların ortaya konulması, tarım sigortalarının yaygınlaştırılması için mevcut sorunların çözümüne yönelik olarak politika önerilerinde bulunulması ve üreticilerin yenilikçi sigorta ürünlerine olan bakışının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tarım sigortası prim ve poliçe üretiminin branş bazında %75’ini bitkisel üretim sigortası oluşturmakta ve 2007-2013 yılları arasında TARSİM (Tarım Sigortaları Havuzu) faaliyet raporlarında yer alan bitkisel ürün sigortalarında il bazında poliçe sayısı sınıflamasına göre en yüksek poliçe sayısı Tekirdağ ilinde görülmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamındaki anket çalışması 2015 yılı üretim döneminde Tekirdağ ilinin Hayrabolu, Malkara ve Süleymanpaşa ilçelerinde bitkisel ürün sigortası yaptıran üreticilerle gerçekleştirilmiştir. Söz konusu yıllar arasında Türkiye çapında yapılan bitkisel ürün sigortalarında Tekirdağ ili

ortalama %11’lik bir oranla birinci sırada yer almıştır (TARSİM, 2013). Belirlenen üç ilçedeki toplam üretici sayısı hem Tekirdağ’daki üretici sayısının %62.08’ini hem de Tekirdağ’daki sigorta yaptıran üretici sayısının %61.4’ünü oluşturmaktadır (TOB, 2015b; TARSİM, 2015).

MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Çalışmanın materyalini 2015 yılı üretim döneminde Tekirdağ ilinin Hayrabolu, Malkara ve Süleymanpaşa ilçelerinde bitkisel ürün sigortası yaptıran 192 üreticiyle gerçekleştirilen anket çalışması oluşturmaktadır. Çeşitli kurum ve kuruluşların konu ile ilgili olan yayınları, konuya ilişkin kitaplar, makaleler ve resmi kurumlar (TOB, TARSİM) ile uluslararası kuruluşların (Birleşmiş Milletler Kuruluşları, vb.) resmi internet sayfaları çalışma sırasında kullanılan ikincil verilerdir.

Örnek İşletmelerin Seçimi

Araştırmada anket uygulanacak üreticilerin tespiti için Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB) ve TARSİM yetkilileri ile görüşmeler yapılarak, bu kuruluşların resmi kayıtlardan faydalanılmıştır. TOB’ndan temin edilen ÇKS kayıtları incelenerek Tekirdağ iline ait Hayrabolu, Malkara ve Süleymanpaşa ilçelerinde ÇKS’ye kayıtlı 16,771 işletmeden oluşan bir örnek çerçevesi oluşturulmuştur.

Örnek hacminin belirlenmesinde, Oransal Örnek Hacmi formülü kullanılmıştır (Newbold, 1995).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{\hat{p}_x}^2 + p(1-p)}$$

Formüle;

n = Örnek hacmi,

N = Araştırma kapsamına giren ilçelerdeki işletme sayısı (üretici sayısı),

σ^2 = Varyans,

p ve q = tarım sigortası yaptıran ve yaptırmayan üreticilerin oranını ifade etmektedir. Araştırma çerçevesinde 3 ilçede sigortalı oranı p=0.45 değeri kabul edilmiş, N= 16,771 olarak alınıp, %95 güven aralığı ve %7 hata payı için örnek hacmi 192 olarak bulunmuştur.

Yöntem

Tarım sigortası yaptıran üreticilerin mevcut sistemde gördükleri sorunları, tarım sigortası yaptırmayan üreticilerin ise sigorta yaptırmama nedenlerini ortaya koymak amacıyla sahadan elde edilen verilerin yorumlanmasında frekans dağılım çizelgelerinden faydalanılmıştır. Üreticilerin yenilikçi sigorta ürünleri arasındaki tercihlerini ortaya koymak, karşılaştırma yapmak ve önem derecelerini belirlemek amacıyla skor testinden faydalanılarak elde edilen veriler yorumlanmıştır. Önem derecelerini belirlemek amacıyla

değişkenlere ağırlık verilmiş olup, bunlar ilgili değişkenlerin yüzdeleri ile çarpılarak skorları elde edilmiş ve önem sıraları belirlenmiştir (Yurtlu ve ark., 2012). Burada üreticilerin vermiş olduğu cevaplar yeniliğe açık olmamaları (yenilikçi tarım sigortasını yaptırmayı düşünmemeleri), yeniliğe kısmen açık olmaları (yenilikçi tarım sigortasının maliyetine bağlı olarak karar vermeleri) ve yeniliğe açık olmaları (yenilikçi tarım sigortası yaptırmayı düşünmeleri) şeklinde 3 kategoride ele alınmış ve bu kategorilerin ağırlıkları sırasıyla 0, 1 ve 2 olarak tanımlanmıştır. Araştırma sonuçlarının değerlendirilmesi, yorumlanması ve sentezlenmesinde ikincil verilerden faydalanılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA Üreticilerin Özellikleri

Araştırma bölgesindeki üreticilerden en genci 21, en yaşlısı 84 yaşında olup, yaş ortalaması 50.9 olarak hesaplanmıştır. Sigorta yaptıran üreticilerin yaş ortalaması 50.4 ve yaptırmayan üreticilerin yaş ortalaması 51.4 olarak tespit edilmiştir.

Tarım sigortası yaptıran üreticilerin %67'si lise öncesi, %25'i lise ve %8'i üniversite mezunudur. Tarım sigortası yaptırmayan üreticilerde ise bu değerler sırasıyla %61, %26 ve %13'tür. Araştırma bölgesinde tarım sigortası yaptıran üreticilerin ortalama deneyimlerinin 32 yıl, tarım sigortası yaptırmayan üreticilerin ise 30 yıllık bir tarımsal tecrübeye sahip oldukları görülmektedir.

Tarım sigortası yaptıran üreticiler (427.3 da), tarım sigortası yaptırmayan üreticilere (194.7 da) göre daha

Çizelge 1 Tarım sigortası yaptıran üreticilerin mevcut düzene ilişkin sorunları

Sorunlar	Sayı	%*
Ekspert (yeterli bilgiye sahip olma, doğru tespit, davranış biçimleri)	33	37.9
Muafiyet oranı yüksek	17	19.5
Fikir beyan etmemiş	15	17.2
Prim miktarı yüksek	12	13.8
Mevcut sistemden memnun	7	8.0
Özel sigorta sistemine geri dönmek istiyor	6	6.9
Destek oranı az	6	6.9
Verim değerinin belirlenmesi noktasında üretici dikkate alınmıyor	4	4.6
Sigorta kapsamı dar	4	4.6
Hasar tespitinin zamanında yapılmaması	4	4.6
Diğer	4	4.5

*Üreticiler birden fazla cevap verdiği için toplam değer %100'ü geçmektedir.

ekspertlerin bireysel özellikleriyle ilişkilidir. Üreticiler, ekspertlerin sigortaya konu olan unsurlara ilişkin bilgi düzeylerinin yetersiz olması nedeniyle doğru değerlendirmelerde bulunamamalarından şikayet etmişlerdir. Buna ek olarak, üreticiler ekspertlerin TARSİM'e bağlı olmaları nedeniyle yanlı bir tutum sergilediklerini ve hasar oranlarını daha düşük gösterdiklerini düşünmektedirler. Üreticiler, ekspertlerin ayrıca kendilerini bilgilendirmemeleri ve kaba davranışlarından rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir.

geniş işletmelerde tarımsal faaliyetlerini sürdürmekte ve tarımsal faaliyetlerinin toplam gelirlerine olan katkısının daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tarım sigortası yaptıran üreticilerin kırsal örgütlenmede daha fazla rol aldıkları, kooperatif/üretici birliği/dernek üyeliklerinin bulunduğu ve bunların içinde Tarım Kredi Kooperatifleri'nin öne çıktığı görülmektedir.

Benzer şekilde, tarım sigortası yaptıran üreticilerin kredi kullanım potansiyellerinin yüksek olduğu ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'ndan kredi temin ettikleri tespit edilmiştir.

Türkiye Tarım Sigortası Sisteminde Görülen Sorunlar

Anket çalışmasının gerçekleştirildiği yıl tarım sigortası yaptıran üreticilerin tarım sigortasına ilişkin mevcut düzen içerisinde gördükleri sorunlar ekspertlerin özellikleri (hasar tespiti konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, doğru hasar tespitinde bulunmamaları, üreticilere kaba yaklaşımları), muafiyet oranlarının yüksek bulunması, sigorta prim miktarlarının yüksek bulunması, tarım sigortalarına verilen desteklerin az bulunması, hasar tespitinin zamanında yapılmaması, sigorta kapsamının genişletilmesi ve özel sigortacılık sistemine geri dönülmesi olarak sınıflandırılmıştır. Üreticilerin %17.2'si sorunlara ilişkin olarak fikir beyan etmezken, %8'si mevcut düzenden memnun olduklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 1).

Çizelge 1'de görüleceği üzere, üreticilerin mevcut düzende gördükleri en önemli sorun %37.9 oranla

Üreticilerin ifade ettikleri ikinci önemli sorun %19.5 oranla muafiyet oranının yüksek olmasıdır (Çizelge 1). Muafiyet oranı, daha önceden belirlenen ve poliçede de işlenen, önceden belirlenmiş bir miktar (TL) veya orana (yüzde) kadar olan hasarların sigortacı tarafından ödenmemesidir. Sigortalı bu miktar veya oranı aşan hasarlara tazminat ödemektedir. Muafiyet oranları bitkisel ürünlerde farklılık göstermekle beraber, küçük çapta üretim yapan üreticilerin gelirlerinde dalgalanmaya sebebiyet vermektedir.

Bir diğer sorun ise prim miktarlarının yüksek olmasıdır (Çizelge 1). Üreticilerin bu konu ile ilgili olarak yaptıkları eleştirilerin başında devlet destekli tarım sigortası sisteminin gelmesiyle birlikte prim miktarlarında yapılan artışlardır. Buna ek olarak üreticiler prim miktarlarındaki bu artış sebebiyle tarım sigortası primlerine verilen devlet desteğini de az bulmaktadırlar. Üreticilerin %6.9'u devlet desteğinin artması gerektiğini düşünmektedir.

Tarım sigortası yaptıran üreticilerin üzerinde durdukları bir diğer önemli sorun ise özel sigorta sisteminden devlet destekli tarım sigortası sistemine geçişle birlikte sigorta hizmeti alınan şirketlerin hizmet kalitelerinin düştüğü ve tek fiyat politikasına geçildiği yönündedir. Üreticilerin %6.9'u rekabetçi ortamın eksikliğini vurgulamakta ve özel sigortacılık sistemine geri dönmek istediklerini ifade etmektedirler. Bu üreticiler özel sigortacılık sisteminin rekabetçi ortam yaratması nedeniyle hem üreticilerin hem de sigorta şirketlerinin kazanacağını düşünmektedirler (Çizelge 1).

Sigorta poliçelerindeki verim ve fiyat değerlerinin belirlenmesinde üreticilerin dikkate alınmaması, hasar tespitinin zamanında yapılmaması ve sigorta kapsamının dar olması (kapsama hastalıkların da eklenmesi) tarım sigortası yaptıran üreticilerin ifade ettikleri diğer sorunlardır (Çizelge 1).

Üreticilerin Tarım Sigortası Yaptırmama Nedenleri

Daha önceki yıllarda tarım sigortası yaptıran 2015 üretim döneminde tarım sigortası yaptırmayan üreticilerin tarım sigortası yaptırmama nedenleri incelendiğinde;

Çizelge 2 Tarım sigortası yaptırmayan üreticilerin yaptırmama nedenleri

Sorunlar	Sayı	%	
Daha önce sigorta yaptırdı	Zararın daha önce karşılanmaması	17	40.5
	Primler yüksek	11	26.2
	Risk görmemesi	7	16.7
	Komşu/akraba olumsuz tecrübeleri	4	9.5
	Diğer nedenler	3	7.1
	Toplam	42	40.0*
Hiç sigorta yaptırmadı	63	60.0	
Genel Toplam	105	100.0	

* Daha önceki yıllarda tarım sigortası yaptıran 2015 üretim döneminde tarım sigortası yaptırmayan üreticiler genel toplamın %40'ını oluşturmaktadır olup, bu değer tabloda %100'e endekslenerek ifade edilmiştir.

Üreticilerin Yenilikçi Sigorta Ürünlerine Olan Bakışı

Literatürde yenilikçi sigorta ürünleri; gelir sigortası, bireysel ve bölgesel verim sigortası, indeks sigortalar ve tüm çiftlik sigortaları olarak üzere beş gruba ayrılmaktadır. Gelir sigortası, verim, fiyat veya her ikisinde meydana gelen düşümlere ek olarak sigorta dönemi boyunca pazardaki fiyat değişikliği sonucunda üreticinin gelirini korumayı amaçlamaktadır (Kang, 2007). Bireysel verim sigortaları, bireysel ortalama verimin önceden belirlenmiş bir düzeyin altına düşmesi durumunda tazminat ödemesi yapılmasına dayanan bir

zararlarının daha önce karşılanmaması, üreticilerin prim miktarlarını yüksek bulmaları, tarımsal faaliyet alanında risk görmemeleri, çevrelerinde tarım sigortasından mağdur olan kişilerin varlığı (komşu/akraba tecrübesi) nedenlerine bağlı olarak sigorta yaptırmadıkları görülmektedir.

Çizelge 2'de görüleceği üzere, Türkiye'de tarım sigortacılığının uygulanmaya başladığı dönemlerden itibaren sigorta yaptırmayı tercih etmeyen üreticilerin oranı %60'tır. Bu üreticiler sigorta yaptırmama nedenlerini yetiştiricilik alanlarında risk görmemeleri, arazilerinin küçük olması, prim miktarlarını yüksek bulmaları, hasarların karşılanmadığını ve inançlarına ters olması olarak ifade etmişlerdir.

Sigorta yaptırmayan 105 üreticinin 42'si yani %40'ı daha önce sigorta yaptırmış ve sonrasında bazı nedenlerle sigorta yaptırmaktan vazgeçmiştir. Daha önceki yıllarda tarım sigortası yaptıran 2015 üretim döneminde tarım sigortası yaptırmayan üreticilerin tarım sigortası yaptırmama nedenlerinin başında hasarlarının muafiyet oranı altında kalması ve eksperin yanlış değerlendirme yapması nedenleriyle zararlarının karşılanmaması (%40.5) ve sigorta primlerini yüksek bulmaları (%26.2) gelmektedir. Bunu yetiştiricilik alanlarında risk görmemeleri nedeniyle sigorta yaptırmayan üreticiler (%16.7) ile sosyal çevrelerinde yaşanan olumsuz tecrübelerden dolayı tarım sigortasına temkinli yaklaşan üreticiler izlemektedir (Çizelge 2).

sistemdir (Skees ve Reed, 1986). Bölgesel verim sigortası sözleşmeleri ise belirli bir bölgedeki ortalama verimin önceden belirlenmiş bir düzeyin altına düşmesi durumunda ödemedede bulunmayı taahhüt etmektedir (Wenner ve Arias, 2003). Bu bölgeler genellikle ilçe düzeyinde, gizli anlaşmaları engelleyecek büyüklükte ve bireysel üreticilerin fiziksel ve piyasa koşullarını temsil etmesini engelleyecek küçüklükte olmaktadır (Kang, 2007).

İndeks esaslı sigorta ürünleri, üreticiler tarafından yapılan fiili zararlar yerine hava değişkenlerine (yağış, sıcaklık, rüzgâr hızı vs.), belirli bir bölgenin verimine, fiyatlara ve

hayvancılıkta ölüm oranlarına ilişkin belirlenmiş olan indekslerdeki değişikliklere göre tazminat ödemesi yapmaktadır. İndeks sigorta ürünleri çiftlik düzeyinde tarihsel ya da gerçek verim verilerini gerektirmemektedir (Anonim, 2011).

Tüm çiftlik sigortası; diğer sigorta programlarının aksine, ürün bazlı bir yaklaşım yerine çiftlik bünyesinde bulunan tüm ürünleri kapsamına alan bir programdır. Tüm çiftlik sigortasının temelinde bir üründe meydana gelen verim/gelir kaybına karşı bir tazminat ödemesinin yapılması için çiftlik genelindeki üretimin tetikleyici değerinin altına düşmesi gerekliliği yatmaktadır (Bielza ve ark., 2007).

Çizelge 3 Üretici gözüyle yenilikçi sigorta ürünlerinin değerlendirilmesi (skor)

		Yenilikçi Sigorta Ürünleri				
Önem Derecesi (Ağırlık olarak)		Gelir sigortası	Tüm çiftlik sigortası	Verim sigortası (bireysel)	Verim sigortası (bölgesel)	Hava durumu indeks sigortası
Yeniliğe açık değil (0)	Sayı (adet)	73	100	62	90	70
	Oran (%)	38.0	52.1	32.3	46.9	36.5
Kısmen yeniliğe açık (1)	Sayı (adet)	7.0	15	3.0	1.0	3.0
	Oran (%)	3.6	7.8	1.6	0.5	1.6
Yeniliğe açık (2)	Sayı (adet)	112	77	127	101	119
	Oran (%)	58.3	40.1	66.1	52.6	61.9
	Toplam skor*	120.2	88	133.8	105.7	125.4
TOPLAM	Önem sırası	3	5	1	4	2
	Sayı (adet)	192	192	192	192	192
	Oran (%)	100	100	100	100	100

*Skor: Ağırlık x Oran olarak hesaplanmıştır.

bireysel verim geçmişlerinin esas alınması sistemi cazip kılmaktadır. Bölgesel verim sigortasının bireysel verim sigortasına göre daha düşük bir oranda tercih edilmiş olmasının nedeni (%52.6), bölge genelinde verim kaybı olmaması durumunda hasar gören üreticinin de tazminat alamamasıdır. Ancak bireysel verim sigortalarının ahlaki istismar ve ters seçim risklerine açık olması nedeniyle risk yükleniciler (devlet ve/veya özel sektör) taahhüt edilen zararların karşılanması noktasında kendilerini korumak için sigorta prim fiyatlarını artırmaktadır ve bu prim fiyatları bazı durumlarda ödenmesi muhtemel olan tazminat tutarlarını aşmaktadır dolayısıyla sözü edilen sigorta programının pratikte uygulanabilirliği azalmaktadır.

Üreticilerin hava durumu indeks sigortasına olan bakış açıları değerlendirildiğinde %62'sine yakınının sigorta yapırma eğiliminde olduğu görülmektedir. Hava durumu indeks sigortanın maliyeti konusuna vurgu yapan üreticilerin düşük oranda (%1.6) olduğu görülmektedir (Çizelge 3). Üreticilerin bu sigortayı seçmelerindeki en önemli etken eksperler tarafından bir değerlendirme ve hasar tespiti yapılmamasıdır. Hava durumu indeks sigortaları genellikle tarımsal veri sıkıntısı olan gelişmemiş ülkeler için tavsiye edilmektedir. Tarım sigortası alanında gelişmiş ülkelerde ise bu sigorta sistemleri çok kısıtlı alanlarda kullanılmaktadır. Sigorta sisteminin en büyük avantajı basit meteorolojik verileri veya indeks değerleri kullanarak eksperlerden bağımsız bir şekilde hasar

Üreticilerin yenilikçi sigorta ürünleri hakkında bilgileri araştırıldığında, üreticilerin %90'ına yakın bir kısmının söz konusu programları bilmediği tespit edilmiş, bu nedenle anket çalışması esnasında bilgilendirme yapılmıştır. Çizelge 3'ten görüleceği üzere skor hesabına göre üreticilerin ilk olarak tercih ettikleri yenilikçi sigorta ürününün bireysel verimi esas alan verim sigortası olduğu görülmektedir. Bunu hava durumu indeks sigortası, gelir sigortası, bölgesel verimi esas alan verim sigortası ve tüm çiftlik sigortası izlemektedir.

Üreticilerin verim sigortasına ilişkin olarak bireysel verime dayalı sigorta sisteminin tercih etme oranı %66.1 ile ilk sırada yer almaktadır (Çizelge 3). Üreticiler için

tespitinde bulunabilmesi olarak değerlendirilse de, üreticilerin üretim süresi boyunca verimini artıracak uygulamaları göz ardı etmesi, indeks değerlerin hesaplanmasındaki karmaşıklık, bölgesel uygulamalarda daha başarılı sonuçlar vermesi ve indeks değerlerin sigorta şirketinin lehine göre hesaplanması riskinin oldukça yüksek olması nedeniyle tarımsal veri altyapısı yetersiz olan/geliştirilen ülkelerde tercih edilmektedir. Bu sigorta sisteminin üreticiler tarafından tercih edilmesinin temel nedeni üreticilerin eksperler ile sorunlar yaşıyor olmasıdır.

Üreticilerin %58.3'ü verim, fiyat veya her ikisinde meydana gelen düşüşlerin neden olduğu gelir kayıplarını telafi etmeyi amaçlayan gelir sigortasını tercih edebileceğini, %3.6'sı prim maliyetlerinin yüksek olabileceğini dolayısıyla kararsız kaldıklarını ifade etmiştir (Çizelge 3). Üreticilerin gelir sigortasını seçme nedenlerinin başında garantilenen verimin üreticinin daha önceki verim ortalamasına göre belirlenmesi ve garantilenen fiyatın, ürünün hasat zamanındaki pazar fiyatına göre veya taban fiyattan belirlenmesi gelmektedir. Üreticilerin %38'i, tazminat tutarlarının hasat zamanındaki pazar fiyatı esas alınarak belirlenmesi durumunda tazminat bedellerini geçecekleri çekincesiyle bu sigorta ürünü tercih etmemiştir (Çizelge 3).

Üreticilerin 4. tercihi olan bölgesel verim sigortasında tazminatların bireysel verim ortalamalarından bağımsız bir şekilde hesaplanması bu sigortanın en büyük avantajını

oluşturmaktadır. Bu sistem, üreticilerin risk görülmesi durumunda daha fazla tazminat alabilmeleri için bireysel verim ortalamalarını ilçe ortalamasının üzerine çıkarmaları konusunda teşvik etmektedir.

Günümüzde gitgide yaygınlaşan tüm çiftlik sigortasını tercih etme oranı %40.1 ile son sırada yer almaktadır. Tüm çiftlik sigortası üretime konu olan materyal, alet-ekipman ve binaların yanı sıra çalışan kişileri sigorta kapsamına almaktadır. Üreticilerin %7.8'i maliyetinin yüksek olacağı düşüncesiyle bu sigorta ürününü tercih etme noktasında kararsız kalmış ve prim miktarlarının makul olması koşuluyla bu tip bir sigortayı tercih edebileceklerini vurgulamışlardır (Çizelge 3). Üreticilerin %52.1'i, sigorta prim miktarlarının yüksek olması ve tazminat ödemesinin çiftlik genelindeki zararın daha önceden belirlenen tetikleyici değerin altına düşmesi koşuluna bağlanması nedeniyle söz konusu sigorta ürününü tercih etmediklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 3).

SONUÇ

Türkiye'de tarım sigortasının yaygınlaştırılmasına yönelik olarak politika önerileri geliştirmeyi amaçlayan bu çalışma kapsamında eksperlerin doğru hasar tespitinde bulunamadığı yargısını kırmak için belirli bir ürün grubunda uzmanlaşmış eksper kadrolarının ivedilikle oluşturulması gerekmektedir. Bunun için istihdam edilen eksperlerin temel eğitimlerini tamamlaması sonrasında çalışma bölgelerinde yetiştirilen bitkisel ürünler ile ilgili olarak konusunda uzmanlaşmış kurumlar tarafından (TOB'a bağlı araştırma enstitüleri veya üniversiteler) ikinci bir eğitime tabi tutulması isabetli olacaktır. Buna ilaveten, üreticilerin eksperler tarafından yapılan değerlendirmeleri yanlış/eksik bulmaları durumunda itiraz hakkına sahip oldukları konusunda bilgilendirilmeleri önem taşımaktadır. Bu konuda gerekli bilgilendirme polişe hazırlanması ve hasar ihbarı aşamalarında özel sigorta şirketleri tarafından yapılabilir.

Üreticilerin sigorta programlarının kendilerini koruduklarına inanmaları ve program koşullarının adil ve güvenilir olduğunu hissetmeleri sigorta programlarının başarılı olmasının önkoşuludur. Üreticilerin, eksperlerin objektif değerlendirmelerde bulunamadıklarını ifade etmeleri ve eksperlerin bağımsızlığı ile ilgili şüphe duymaları sistemin güvenilirliğini tehlike altına atmaktadır. Bu nedenle, TARŞİM tarafından üreticilere eksperlerin konumu ve görevlendirilme süreçleri ile ilgili bilgilendirme yapılması ve bu yanlış algının bertaraf edilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Eksperlerin üreticilere olan kaba davranışları da eksper kaynaklı önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Eksperlere verilen temel eğitim programına iletişim teknikleri konusunun dahil edilmesi üretici-ekspertarasındaki ilişkiyi güçlendirecektir.

Üreticilerin sigorta maliyetiyle ilişkili sorunlarının başında muafiyet oranlarının ve prim bedellerinin yüksek bulunması gelmektedir. Prim miktarı, prim desteği ve muafiyet oranların devlet imkanları çerçevesinde, aktüeryal çalışmalar esas alınarak üreticinin beklentilerine

de hitap edecek şekilde hesaplanması sisteme katılımı arttıracak gibi sistemin sürdürülebilirliğini de güvence altına alacaktır. Buna ek olarak, sigorta primlerine verilen devlet desteğinin en az %50 (kuraklık sigortasında %60 ve don teminatında %66.7) olacak şekilde devam ettirilmesi ve hatta devlet kaynakları uygunsa devlet desteğinin artırılması tarım sigortasını yaptırma kararlarını olumlu yönde etkileyecektir.

Bu çalışma kapsamında yenilikçi sigorta ürünleri arasında bulunan gelir sigortasının alternatif bir model olarak öne çıktığı görülmektedir. Gelir sigortası verim, fiyat veya her ikisinde meydana gelen düşüşlerin üreticilerin gelirlerinde yarattığı dalgalanmaları azaltmayı hedeflemesi nedeniyle oldukça önemlidir. Gelir sigortası sisteminin kurulması aşamasında risk bölgelerinin oluşturulması ve sigortaya ilişkin prim ve tazminat tutarlarının doğru oluşturulabilmesi için sağlıklı ve güvenilir bilgi sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. TOB tarafından geliştirilen ve hâlihazırda kullanılmakta olan Tarım Bilgi Sistemi aracılığı ile gelir sigortası için bireysel ortalama verim geçmişi bilgilerinin en kısa zamanda oluşturulmasının yanı sıra sigorta modelinin uygulanabilmesi için vadeli işlem borsalarının kurulması, lisanslı depoculuğun geliştirilmesi ve bunlarla ilgili gerekli mevzuat değişikliklerinin yapılması için ilgili Bakanlıklar ve üst kurumların bir arada çalışması gerekmektedir.

Sonuç olarak tarım sigortasının sadece bir risk yönetim aracı olarak değerlendirilmemesi, aksine tüm tarım politikalarının merkezinde ele alınması gereken bir konudur. Türkiye koşulları dikkate alındığında; araştırma çerçevesinde değinilen mevcut sistem aksaklıkların giderilmesi ve üretici gelirlerindeki dalgalanmaları telafi edecek gelir sigortasının da bir seçenek olarak üreticinin tercihine sunulması, Türkiye'de tarım sigortası yaptıran üretici sayısını artıracak düşünülmemektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim (2007a) Türkiye İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi, Web Sitesi: <http://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/ulusalbildirimtr.pdf> f. Erişim Tarihi: 10.12.2014
- Anonim (2007b) IPCC 4.Değerlendirme Raporu, Web Sitesi: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/syr/en/contents.html. Erişim Tarihi: 10.12.2014
- Anonim (2011) Weather Index-Based Insurance in Agricultural Development A Technical Guide. Web Sitesi: http://www.ifad.org/ruralfinance/pub/WII_tech_guide.pdf. Erişim Tarihi: 11.02.2015.
- Anonim (2013) Tarım Sigortalarının Gelecek 10 Yılı Çalıştayı Raporu. Web Sitesi: www.tarsim.org.tr. Erişim Tarihi: 01.10.2014.
- Bielza M, Stroblmair J, Gallego J, Conte C, Dittmann C (2007) Agricultural Risk Management in Europe. 101st EAAE Seminar 'Management of Climate Risks in Agriculture', Berlin, Germany, July 5-6, 2007. Web Sitesi: <http://mars.jrc.ec.europa.eu/mars/Bulletins>

- Publications/Agricultural-Risk-Management-in-Europe. Erişim Tarihi: 17.10.2014.
- Çetin B (2007) Tarım Sigortaları. Nobel Yayın 256, Ankara.
- Çukur F, Saner G, Çukur T, Uçar K (2008) Malatya İlinde Kayısı Üreticilerinin Riskin Transferinde Tarım Sigortasına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Doğanşehir İlçesi Polatdere Köyü Örneği, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 45 (2), İzmir.
- Dellal İ (2012) Impacts of Climate Change on Agriculture and Food Security in Turkey, Ministry of Environment and Urbanization of Turkey, Turkey's Second National Communication Project, Ankara. Web Sitesi: <http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/projectdocuments/EnvSust/UNDP-TR-SNC-Tarim%20ve%20Gida%20Guvencesi.pdf>. Erişim Tarihi: 10.12.2014.
- Demir A (2003) Tarım Sigortası, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Sayı:4, Nüsha:2, Eylül. Web Sitesi:<http://www.tepge.gov.tr/Dosyalar/Yayinlar/df86b2db29a74a07a5ae3783f7ec14bb.pdf>. Erişim Tarihi: 01.10.2014
- Dinler T (2000) Tarımda Risk Yönetimi ve Türkiye'de Tarım Sigortaları Uygulamaları, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası V. Teknik Kongresi Bildiri Kitabı 2.Cilt: 1117-1126, Ankara.
- Kang M.G (2007) Innovative Agricultural Insurance Products and Schemes. FAO: Agricultural Management, Marketing and Finance Occasional Paper 12. Web Sitesi: <ftp://ftp.fao.org/>. Erişim Tarihi:18.02.2015.
- Mahul O. and Stutley, CJ (2010a) Government Support to Agricultural Insurance Challenges and Options for Developing Countries. The World Bank. Web Sitesi: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2432>. Erişim Tarihi: 01.10.2014.
- Mahul O. and Stutley CJ (2010b) Government Support to Agricultural Insurance: Challenges and Options for Developing Countries. Annex E International Experiences with Agricultural Insurance: Findings From a World Bank Survey of 65 Countries. World Bank. Web Sitesi: <http://documents.worldbank.org/curated/en/698091468163160913/pdf/538810PUB0Gove101Official0Use0Only1.pdf>. Erişim Tarihi: 15.10.2014.
- Newbold P (1995) Statistics for Business and Economics, Prentice-Hall International, New Jersey.
- Skees J, and Reed, M (1986) Rate-Making for Farm-Level Crop Insurance: Implications for Adverse Selection. American Journal of Agricultural Economics 68:653-659.
- TARSİM (2013) 2007-2013 Yılları Arasında Yayımlanan Faaliyet Raporları. Erişim Adresi: <https://web.tarsim.gov.tr> Erişim Tarihi: 01.03.2013
- TARSİM (2015) TARSİM 2008-2014 Tanzim Yılları Arasında Türkiye Geneli İl Bazında Çiftçi Sayısı Bilgisi. TARSİM A.Ş'den talep edilen rapor.
- TOB, Tarım ve Orman Bakanlığı (2015a) Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Tarımsal Desteklemeler Daire Başkanlığı. Basılmamış 07.10.2015 Ankara.
- TOB, Tarım ve Orman Bakanlığı (2015b) Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Tarım Sigortaları ve Doğal Afetler Daire Başkanlığı. Mülakat. Basılmamış 10.12.2015 Ankara.
- Wenner N. and Arias D (2003) Agricultural Insurance in Latin America: Where are we? Presented at the International Conference: Paving the Way Forward for Rural Finance, 2-4 June, Washington, DC, USA.
- Yurtlu Y.B., Demiryürek, K., Bozoğlu, M.ve Ceyhan, V (2012) Çiftçilerin Tarım Makineleri Kullanımına İlişkin Risk Algıları. Ege Üniv. Ziraat Fak. Dergisi: 49 (1): 93-101.

